

FRANZISKO ARRATEREN SERMOIETARIK BAT, EIBARKO EUSKARAZ

Juan SAN MARTIN

1. DEL PERDON DE LAS OFENSAS

Laster datoz hogei urte Eibarko Aginaga auzoko San Migel parrokian, bertako jatorrien ikerketan ari nintzelarik paper zaharren artean euskaraz idatziriko eskuizkribuak aurkitu nituenetik. Sermoi sorta Eibarko hizkeraz idatziak. Uste gabeko aurkikuntzaren berriak emateko ordua iritxi dela iduritzen zait; eta zer ederragorik gure hizkuntzaren alde hainbeste ikaskizun eman dizkigun Aita Fr. Luis Villasante euskaltzainburu ohiari omenez eskaintzea baino?

Sermoi haien egilea, ondotik emango ditugun argitasunen arabera, Franzisko Arrate Mendiola zeritzan eibartar apeza genuen, joan zen mendearen erdi aldera Aginagako erretora. Esan beharrik ez dugu sermoiok zein garrantzitsuak ditugun Toribio Etxebarriak eta nik neuk idatziekin XVIII. mendeko Ordenantza haiekin zubi eginik gure euskalki mota zehatzago ezagutu ahal izateko.

Aginaga, Eibarko auzoa izanik, Ego ibarretik bestaldera dago, mendizandik, Artibai ibarrean, urak Urko errekatik Barinaga eta Markina-Etxebarritik zehar Artibaira isuriz.

Lehen berria, «anteiglesia de Aguinaga», 1602. urtekoa da¹. Gero, 1622.ean zer esanik eman zuen Valladolideko Chancilleriak elizatik freirak (sesorak) kentzeko agindua eman zuenean. Oraingo eliza 1755. urtean eraikia da. Zaharra ordea, bertatik hurbil, bere lau hormen barrutian hilerria duena zen nonbait. Antza denez, haren egituraz XVI. mendekoa dirudi, baina eliza berrian bada Andra Mari gotiko bat, XV. mendeko imajina noski. Ikerketa ondorioz eman nituen berrien arabera, gotiko zaharra edo erromanikoaren azkenaldikotzat joenez gero oraindik gordetzen den bataio ponte². Erretaulako San Miguel Arkanxelua irudi ederra neoklasiko estilozkoa da, eliza berria eraiki zen garaikoa noski. Bestalde, baita ere esan beharra dut Aginagako San Migelek, auzoaren beste hegalean

¹ Gregorio de Mujika, *Monografía histórica de la Villa de Eibar*, Irun, 1910, 196. orr. Liburuaren 156-157. orrialdeetan berri gehiago ematen du.

² Juan San Martín, «En torno a las primeras noticias y fundaciones de San Miguel de Aguinaga, en Eibar», *Bol. R.S.V. de los Amigos del País*, XXIX, 1973, 370-375. orr.

San Roman ermita duela bere babesean; XVI. mendeko egituraz, bere barnean mende bereko Santa Ageda imajina polikromatuarekin, zeinek duen inguruetan debozio handia³.

Kalahorratik berezirik Gasteizko Apezpikutegia sortzean, 1862. urtean, Franzisko Arrate eibartarra genuen Aginagako San Miguel elizaren erretore. Garai haretan, Aginagak, 42 auzokide zituen eta 210 arima, 750 errialeko errenta jasotze zuen auzoko garaia orokorretik⁴. Eibarko San Andres parrokia 8 apez laguntzailez hornitzen zen eta horietatik gazteenak betetzen zuen San Andresen bikaritzapeko izanik San Migel Aginagakoa, ekonomo gisa⁵.

Aginagako San Migelen zerbitzari zen lekukotasuna ematen digu Sebastian Insaustik *Las Parroquias de Guipuzcoa en 1862* liburuaren 54-55 orrieldetan, baina liburu berean, huts egiten du ermiten zerrenda jartzean⁶

Franzisko Arrate Mandiola Eibarren jaio zen 1832.urtean. Gurasoak eibartarrak zituen, aitaren aldetiko aitonamonak Bolibar (Goillibar) eta Zaldibartik (Zaldua) etorriak izanagatik.

Kalahorrako seminarioan egin zituen ikasketak. Hogetalau urterekin, 1857. urtean, barnetegi ikastaroak bukatzeko diru laguntza eskatu zuen⁷, eta Eibartik izan zuen abegi onari esker lortu zuen. Handik urtebetera apaiztu zen⁸. Bere karreraz *Literaria Patrium Ministerio* irakur daiteke, meza emateko eta konfesaritzeko, Gasteizko fitxan ageri denez.

Lorenzo Gisasolaren lekua bete zuen nonbait, zeren hori agertzen bait da 1859an Aginagako erretore, eta Franzisko Arrateren izenik ez dugu aurkitzen 1861era arte. Gutienez 1873ra hor jarraitu zuen, D. Jesús San Miguel Eibarko San Andrésen bikario jaunak ziurtatu didanez, eta une horietakoak ditugu sermoiok.

Testua irakurtzeaz edonor ohar daiteke bizkaieraz idatziak daudela, Eibarko era jatorrez. Gainera, eibartarrok ohi bezala, erderatikako hitzak barra-barra erabiltzen ditu, batere axolarik gabe. Baina hala ere, zenbait aditz ilun gelditzen zaizkigu bere grafiagatik eta, batez ere, ohizko laburpenengatik. Honen argigarri, ondoko lerroetan, zenbait adibide emango ditugu, aditza bertan agertzen den eran, osaturik eta inoiz gipuzkeraz, edonork hobeto uler ditzan. Hitz guti batzuren ere hori egingo dugu, Eibartik kanpo hain ulergarri ez direnean.

³ J. San Martín, «La ermita de San Román de Eibar y la devoción a Santa Agueda», *Bol. R.S.V. de los Amigos del País*, XXXI, 1975, 585-589. Eta *Gogoz*, 1978, 83. orr.

⁴ G. Mujika, aipaturiko *Monografía Histórica...*, 157. orr.

⁵ G. Mujika, aip. lib., 134. orr.

⁶ Sebastián Insausti, *Las Parroquias de Guipúzcoa en 1862*, Donostia, 1964, 54-55 eta 169.

⁷ Ikus agiriak Kalahorrako artxibategian. Archivo Catedralicio de Calahorra, Ref. Sig.^a 11/124-47.

⁸ Gasteizko Apezpikutegian datorrenez, Sección de órdenes de Calahorra, leg. 124-47.

Adibidez, eibartarrontzat hain arrunta den «fiesta», inoiz «afariketako» ere esaten dena haurren «fiesta» denean, adinekoen haurkeria beraz; haur jolasa edo haurren josta esan nahi du. Horregatik, serioski hartu behar ez diren gauzak edo egintzak «afariketakoak» edo «fiestakoak» dira gure argotean. Oroi, gipuzkerazko «festa» Eibarren «jaia» dela.

«Iciotu» ordea, gaur egun «ixotu» (piztu) bezala hain maiz erabiltzen dugunak San Millaneko kartulario zaharreko esaldiaren oroitza dakar.

Hurrengo, —gaz atzizkiaren ordez —*quin* (—*kin*) noiztikana nahasten dugunaren lekukoa aurkitzen dugu. Edo, *bagerik*-ren laburpena, *barik* noiztikakoa den.

Era horietan, adibide gisa, aipagarrien iduritu zaizkidan erak jartzen dituzterrendan.

Franzisko Arratek, ageri denez, euskarazko ortografiarik ez zuen ezagutzen; horregatik, *txa*, *tza* eta *xa* era berean idazten ditu, guzietan *cha* soilik erabiliz. Horrek erakusten digu Eibarko hizkera, erdal hitzak maiz erabiliz, jator zerabilela. Gainera, badirudi, L.L. Bonaparte printzearen eraginik gabe ziharduela, zeren haren lanak ez bait zituen ezagutu; eta gaztelerazko grafiagatik igartzen zaio eibartar erabilera inongo kutsadurarik gabe jabetzen zitzaioela, gurasoengandikakoa, inolako aurreiritzirik gabe erabiltzera. Idaztean, entzuleak zituen gogoan. Horri esker, lekuko zuzena dugu, gure hizkera edo euskalki mota joan zen mendearen erdialdean nola erabiltzen zen ziur jakiteko. Lekuko fidagarria bere eskuizkribua.

Hara hemen zerrenda labur bat irakurketaren lagungarri:

bere, be (gaur *pe* maizago erabili ohi da), ere.

cenailiak (*zenailiak*), seinaliak. Señales.

daladirala (*dana-dala*). Sea como sea.

cenetic (*senetik*), senetik; senetik urten da, senetik irten da.

ecebes (*ezebez*), ezer ere ez.

eracustescu (*erakustesku*), erakusten deusku, erakusten digu.

erreuchchugu (*errentzetsugu*), erregutzen deusugu.

esan (*ezan*), izan.

espada (*ezpada*), ez bada.

espanis (*ezpanitz*), ez banintz.

fiestaco (*fiestako*), jolaseko. Simulado, de broma.

guichienes (*gitxienez*), gutienez. Por lo menos.

gurosue (*gurozue*), gura dozue, nahi duzue.

iciotu, (*iziotu*), ixotu, piztu. Encender.

idistia (*iristea*). Dar alcance, alcanzar, conseguir. **Iritxi** (*iritsi*) hitzetik.

inobe (*iñobeez*), inor ere ez. Zeren, batzutan, **inobe**-rekin egiten dugu **inor** ere eta **inor** ere ez.

lequisu (*leikizu*), leuskizu, leuzkitzu.

ondioc (*ondiok*), oindiñok, oraindik.

urrian (*urreean*), hurbil.

Honenbestez, testua bera osorik emango dut beharrezko iduritu zaizkidan oharrez. Jatorrizko eskuizkribuak idazkera zaila du eta ulerkaitez diren parteak (sic) jarriaz uzten ditut, noizbait norbaitek irakurketa hobego bat egingo duen ustez.

(1/Koartilla)

2. DEL PERDON DE LAS OFENSAS

Ego auten dix vobis: Diligite mimicus vestroi benefacita his qui oderun voi, orata pro perrequentibus et caluniantibus vos.

Cristau eguichascuac esdau esanbiar judichuac lez bacarric obra asalecuac euquesenai onchat espada dirauscu Jesucristoc obren Santidadiadi gueitu biechala pureza intenciñoco eta viocheco sucentasuna bacarric obra on olacochiequin espera gueinque Cerua. Ceun¹ obra onac espadira perfectuaak eta fari-seuenac baiño esaries sartuco Ceruan.

Ceinda bat lapurra dan es bacarric bestiari quenchiarren bere gaucia, baita bere decio esan dabelaco quencia, igualmente Sn. Juanec dirauscunes² llegalchenda guizona iltera es bacarric quenduric vicicha projimuari baita bere gorrotua equiric bere contra. Orregatic dirascu Jc. aguinchen dechuet: amai deichusela gorrotachen oituana eta eguin deichosuela ondo gaisqui eguin dechuanari eta erregutu deichela perseguidu eta falso testimoniuaac jaso dechuecenegaitic.

Obligacino gach eta andia bacarric J^o. on³ batec ipini leiquiana eta bacarric berac bere graciaquin cumplidu gueinguina... Obligacino altu eta perfectua cumplidu esdabena judicho gentil eta bacarric Cristaueri escachen jacuena Obligacino estu eta nai ta naiscua; bada bertatic dator arimaco baque unicho anaitasunecua baque famelichacua eta baque verdadecua.

¹ ceun, zeuen edo zeuon. Inoiz laburturik (*zeun*) hala erabiltzen dute eibartar zaharrek.

² dirauscunes, dirauskunez. Hark guri esaten deuskunez/digunez.

³ J^o. on, Jaungoiko on.

Sn. Pabloc esanetan Jesucristori: S Jc. nere anaiac ofendichen banau cenbat bidar parcaucochat? bastante da parcatua deichoran 6 zaspi bidar? Es contestau echan Jc., caspi bidar es da bastante parcatu biechasu⁴ ceure anaiari ola da eta beti, Mandamentu danen oservanchiac dichugu.

Juan discipulu eguichascuac beste guizonengandic; mandamentu jasochen dituana guizonen semiac Jn. semien dignidades da Mandamentu achenic ichi dabezena bere testamentuan cumpliduric berac leleno curuchetic escatu ebanian baque eta parcacinuua bere berduguendaco: Aita Neuria par catichosue.

Eingosuan⁵ acaso projimuac culpa bata abertidu baco bat broma fiestaco bat, falta eceves bat; acaso esango da cumplidu dabelaco abligacinuac n ceguidu gura esditalaco bestien perjuiciuac guero anbicino charrac pretencino injustu eta falchuac. Achenic acaso esango da culpable desondradu gura esditala: gure pasinuac onore ontasun conciencia eta locha eta perjudicau balesun⁶ se interes eta deituan esanda bere injusticietaco /---/ Ceruco instrumentu bat lez, modu orretan /----/ castigau gura izan dituana Jc. euren lurjricha eta gaistaquericha secretucuegaitic. Baiña guc Ji. sor dechagu falta amaibacuagaiti ----/ ascuegaitic/ ----/eta viot/----/⁷ gogorragaitic. Sor dechagu Ji. ainbeste mecede artutacuagaitic ainbeste escandalu emondacuegaitic /----/lapurreta maldecino murmuracino eta/----/gaistaquericha egindacuegaitic/----/Elizaco gazetan

Ala projimuanac sor descuesenes eceves bachuc eta Ji. guc dechagus sor andi bachut. gauza sorprendentia! Jc. parcatu descucen instantetic sor andichac⁸

⁴ biechasu, biar deutzazu

⁵ eingosuan, egingo zuan, egingo eban.

⁶ balesun, baleitzun (berak-zuri).

⁷ Borraturik aurkitzen dena sartzera, idea berak beste erabateko irakurketa ematen digu, hitzen aldetik, eta merezi du jartzea azpiko hitzok zer diren; hara hor esaldian azpimarraturik: «Baiña guc Ji. sor dechagu falta amaibacuagaitic andiagaitic esanegaitic malesia eta viotsinispera bacuagaitic...»

⁸ sor andichac gero gainetik lerro bat du eta badirudi borratzeko egina dela.

gure pecatuen injuricha andichac ondioc pe⁹ dauca-
gus /----/gure orguillua eta ecin convertidu gara par-
cachera projimuac eguin descusasan injuricha eceves
bachut. Oindioc icusico gaitue alimentachen gorroto
zarrac, unetan guresta¹⁰ escandalo saltachen dabenac
mundu gustian vistara, cecula esdogu cedido gura eta
bildurres ori concediduric baque projimuez eta Jc. es-
cachen descuna /----/beragaitic.

Da bada fedeco gauza bat parcachen espadecha-
gus projimuari egin descuzan maldadiac Jc. pe esdes-
cusela parcatuco. Cergaitic faltachen dosun gustian
obligacinora ucatuic projimuari sor dechagun mise-
ricordicha bat./----/daucasue obligacino bat usacheco
misericordia/----/cergatic munduco fameliza andicha
ecin leeguan¹¹ vici, gorde ecic bata bestiandaco cadi-
dadeco leguan.

Eta eguicha. Nun vilatucoda cecula guizon ain
reservan bere juiciuetan ain ajustaua bere berbetan re-
presino bacua bere condutan cecula inor ofenditu es-
dabenic? Emenche bertan nundago cristau erabili es-
dituana asmuchar icilecua asmacinochar desaire falso
testimonio publicuac/----/obra gogorrescuac juicio
arinac edo berba asaltuac esan esdituanic projimua-
ren contra? Nun dago guizon eguichas daiñoric eguin
esdabenic edo perjudicau esdechanic projimuari deitu
edo interesetan? malesias espada ligereza eta conside-
racino baric? Bachuetan basara ofendituac beste ba-
chuetan sara ofensoriac.

Libre bagengu gorrotachia eta archia benganchia
ofenditu gaituan contra; derecho. Iguala /----/ euci
leuquie bestiac pe /----/ gorrotau ala venganchia ar-
checo guere¹² contra derecho ceñequin juango gui-
naquesen castigu baric projimuaren vicicha acienda
eta deituaren contra igualmente eraco¹³ leuque proji-
muac pe castigu baric guere vicicha acienda, eta dei-
tuan contra joateco ofenditu gaituenac egon biarco

⁹ pe, be, bere.

¹⁰ guresta, gura ezta.

¹¹ leeguan, leikian edo eikean.

¹² guere, geure.

¹³ eraco, eratuko.

leuquie guere coleraco enojuaren vildurres momentu bacochian, /---/ baiña gueuc pe momentu bacochian egon biarco guenduque beran gorrotoco /---/ bildurres. Elichaques egongo, seguru guere compaiñian ceinda gueuve egongo esguinchaquesen euren compaiñian. fuertiena edo malesiosuena esango¹⁴ lichaque afortunatuena aldencheco vestien venganchatic: presisua esango lichaque escutachia basuetan¹⁵; inobe eslichaque egongo seguru es bere echian eta es iñonian. gustiac egongo lichaques bildurres billatuco ete diran guizon ilsailen¹⁶ batequin, famelicia esango lichaque presicho bat lez, munduco bachar andia guizon burruquen circulu bat lez. Naturalezaco lasua gustia ausico lichaque. escutaucoco lichaque confianchia /---/ seguranchiac galduco lichaque momentu bacochian ausico lichaques aisquiretasunac eta munduco bachar andicha etorrigo lichaque ondachera. Eta ainbeste ondaminen bistan Jc. ipini baric ichileique ofensen parcacinuan mandamentua? Bai mandamentu ori da.

Sigue, del perdón del enemigo

ural¹⁷ eta necesarichua da munduco bachar andichan fundamentua. Ce ederra justu eta viarra dan, eta parcacinoco erechichen demasean mandamentu ondo (sic) deichesuenoc gogorra, Considerau suc bestiac pe obligacheituala parcachera.

Cenbatec ceuc esdaquisuela confesorian consejuz edo conversino eguichasco baten virtutes enchun dabelaco /---/ parcacinoco Sermoi Santu bat abandonau dabe ofendichia edo ichideche acusacino murmuracino eta falso testimoniueri galduco cinuecenac beti? Gaur gozachen bosue¹⁸ baquia eta basara¹⁹ dichosuc, sordechasa Jc. ceueri parcacheco bestieri

¹⁴ **esango**, izango.

¹⁵ **basuetan**, batzuetan. Baina **bazuetan** era ona izan daiteke, zeren hala erabiltzen bait da gure auzoko Plaentzian.

¹⁶ **ilsaille**, iltzaille. Hemen berriz ere, kontsonante xistukarien aldakuntza nabari da, gaur egun oraindik Plaentzian erabiltzen den erara idatziz, Eibarren tz dena soraluzearren ahoskatze erabilleran z bait da.

¹⁷ **ural** irakurtzen da, baina gainetik marratxo bat ageri denez beste zerbaiten laburpena dirudi.

¹⁸ **bosue**, bozue, ba-dozue.

¹⁹ **basara**, bazara, eibartar zaharrendandik maiz entzuten da zara, zarie-ren orde; singularra pluraltzat erabiliaz.

ipini dechen mandamentuari. Ah! bestiac gorderic mandamentu ori, eguin badabe gustia ceun²⁰ provechuraco. Cergatic suec eguines esdosue eser euren provechuraco gorderic mandamentu ori? Gurosue egon dein mandamentu bat, locheco bestic min (sic) eta obrac? eta ceundaco²¹ libre? Gurosue parcatuac esansaitiasen²² parcatu baric bestieri? Gurosue eguin daquisuen justicia daiñuac eguin dechuesenari eta ceun falta pecatu eta gaistaquerichac astu eta parcatuac es anditisen betico? Gurosue justici osua bestierendaco eta ceundaco bacarric misericordicha? Gurosue bestiac viar eguindeicen pagau baric, baiña ceuc aldan gustia quenduta. Yaque beste nauci baju eta igualac parcatu dechuen eguin biosue²³ beste ainbeste. Es dosue eguiten bada erremedicho baric ba janes juango saries infernuco su isugarrichetara.

Ofensoriac topachen espadau bere necesidadietarra Cadidadecoric apoioric gueugan; ecin gueinque espera graciatic Jn. precencian.

Gura espadosue euquichia berbaeratic ceuen enemiguaquin eta idistia Jc.pe esaitu icusi guraco eta gorde guraco bere compañian. Ceun enemigua sarchen /---/ esposu ceun viochetan ceuc pe esaries sartuco Jn. vioteta amorichuan. Usauco da ceuequin neurri iguala ceinda ceuc²⁴ usachen dosuen bestiegn. viotchian daucasuen artian gorroto eta venganza ori, religinoco obra onac esdechue balicho ceruraco eta /---/ Eliza ama Santiac botacochus decreto Condenacinoenac ucatu bendecino Santua eriochaco orduan. Es ceun oracino luciac, es ceun limosna andichac es vareu²⁵ es Mesa es ceun penitencia andichac aisquiratuco saitue Jn.

²⁰ seun, zeun. Hau ere maiz entzuten da sinkopatu gisa, zeun=zeun.

²¹ seundaco, zeuendako, zeuondako.

²² esansaitiasen, izan zaitiezan.

²³ biosue, bear dozue.

²⁴ ceuc (zeuk), zeuek, zeuok.

²⁵ vareu, barau

Errezachen dosuenian Aitaguria esaten dosue: Parcatigusus guere sorrac gueuc parcachen dechegun lez gueure sorduneri au da suplicachechugu tratagai-sucenla geuc tratachen ditugun lez bestiac eta parcatu ecic edo parcaturic gaisqui esaten dehasu Ji. oracino orretan: parcachen espenchegu ofendichen gaitueneri, erreuchechugu²⁶ esdaigusula parcatu.

Aretara viotgorrotu envidichen eta rezentimentus beteric projimuan contra oracino ori errezachen dosunian, desafichachen dosue J^o. eta provocauric guerra odichuari odichuagaitic. Conformachen sara esdala egon suendaco es parcacinoric eta es amoricchoric. Suen oracinua convertichen da orduan maldiciñuan. aichu biar lezquisunac parcacinua provoca-chen dau /----/²⁷ Jn. enojua. Jecristoc dirauscu²⁸ suetatic bacochac parcachen espeche²⁹ viochetic bere anaieri esango dira condenuac baiña parcachen beche esango³⁰ dira pagauac.

Ola bondadian Ola Jn. humailtasuna! Ofenza sarritan ceinchuequin quejachen garan sarrichagotan³¹ dira beguitancino bachuc /----/³² aprensino bachuc eguichascuac baiño. Sarritan esan dira eguinac maglesia³³ eta intenciño char baric, sarritan esan dira provocau eta medeciduac guere partetic; baiña Ji. eguin dechaguzan ofensac esan dira eguinac malecia gustiaquin, esqueraistotasun gustiaquin. Ofenditu dogu J^o. maguestade eta grandeza amaibacua gauza gustien Criadoria guere Jn. eta javia. Mundu gustico Erregia

Eta orraitioac bere J^o onac gura dau comprendichia esan dein guizoneri aguinduechen mandamentu onetan jartzen da condecino igualian, igualacheitu bere derechuac criaturianaquin obligachen da parcachera parcachen bechegu guere anaieri.

dichosua bada cristau parcachen dituana generosidade gustiaquin ofensa eguin dechesanac. Cergatic

²⁶ erreuchechugu, erregutzen deusugu.

²⁷ Borratuaren azpitik Castigua irakur daiteke.

²⁸ dirauscu, dirausku, hark esaten deusku/digu.

²⁹ espache, ezpetse, ez badetse ez badeutse.

³⁰ beche esango, betze izango.

³¹ sarrichagotan sarrixagotan, sarriagotan.

³² Une honetan borratuak agertzen da honako hau **seguichasena baiño**.

³³ maglesia, hala dago idatzeirik, bestean malesia bezala agerten dena.

asegurachen daben ciurtasunaqn. Jn. Contra eguin dituan ofensen parcacinua, eta apuntau leiquian Jesusen odolaqn. bere izena justuen liburuan.

Enemiguendaco amorichua da agradabliago J^o. martirichua bera baiño eta dirasen Sn. Gregorioc Sn. Estebanegaitic medecien ebala gueisago erregutu ebalaco verduguegaitic bere vicichia emoebalaco Jesusegaitic baino. Sn. Juan Galvertoc /----/ bere anai ilebanari parcaturic viochetic eta librauric /----/vicichatic sartu san Elicha baten escachecho Ji. bere falten parcacinua eta oracinuan euala S^o Cristuan aurrian icusi eban S^o Crist^o movichen vuruva beragaz dirauchala buruaqn. Cein da ceuc parcatu ditusun neuc pe parcachen dechudas. Jesto. dirasen ofensen parcacinua urten biar dabela viotchetic berba orretan Conde (sic) disputa eta asarre publicuac baita bere asarre suave eta bildurrecuan eta resentimentu cecretucuac barrucorrec armachen espada be be³⁴ ofendichian besua ichulcheco ofensorian odola; armachen dabe orraitioc bere intencino eta miña galcheco bere ondra eta ederto balicho dabena gueichago baiño.

Eguichas enchuten da esaten: nic esdot gorrotachen nere enemigua; baiña ecin astu jata eguin destasen malac esdauca vorondate charric; baiña esdot gura eser berag.n es daucat viochian gorrotoric baiña esdot icusi gura nere presencian ³⁵. Orra parcache modu bat berbas baiña es efectus.

Eta eguichas dirauco Sn. Juan Crisostomoc gustauco lequisu J.c parcachia modu onetan? Gustauco lequisu J.c esango balechu: parcachen dechudas ofensac, es dechut gura malic ³⁶, baiña esdechut desio icustia nere urrian? Gustauco lesquisu J.c asolviduric erainic ichuran lurrian ³⁷. Conferc. parcatu es espalechu Ceruan? Esango lichaque ori parcacino ³⁸ eguichascubat J.n partetic? Orain bada suen parcacinua da ichurasco bat al salaco bt, cergatic urtechen esbaden viochetic.

³⁴ espada be be, ezpadabe ere.

³⁵ es daucat viochian go- eta gura nere precencian esaldiak lerroz gainetik borrraturik daude.

³⁶ es dechut gura malic, gainetik marraz borrraturik dago.

³⁷ ichuran lurrian lerroz taxaturik dago eta aurretik, gainetik erainic gehitua.

³⁸ Esango lichaque ori parcacino, gainetik bere eskuz borrratua agertzen da.

dagos beste bachuc ³⁹ hipocrita eta falso bachuc visitache / ituenac ofendichen dituenac ⁴⁰ errecibidu echian. Saludau convidau eta alabanchas betecheituenac; baiña achetic biar eguiten dabe errebajachen bere deitua ⁴¹ murmuracino charrañqn.

/----/ ⁴² Es dira geldichen intriga escutueqn. bajachen bere utilidadiac eta trastornachen /----/ bere vicimodua ⁴³ es dira gueldichen asmo bere intriga aspijan eta gusurres.

Bada au gustia es da bestegausaric gorroto envidicha vengancha eguichascu bat.

Es dot esangura orraitioibe daladirala ⁴⁴ biar jacola ⁴⁵ gorrotoco ceñailiac ⁴⁶ bat colera eta odolac iciotuta bere cenetic urten da, esper (sic) tachia gorroto bat icustias beste baric enemigua enchutias beste baric bere berbia bates bere ⁴⁷ eria frescua dananian ⁴⁸ movimentu pronto colera eta odoleco onec errezoian aurretic urtechen dabenac geungandic guere vorondatia parte artu baric euretan dira naturalezan movimentu bachuc culpa bacuac an eta llegau leiquezenac esatera meritucua procurachen bogu ⁴⁹ guenchen /----
----/ ⁵⁰

Acordau saite Sn. Cristobal Martiri Andichag.n artu eban plaza publicuan matraillaco bat persona baju batengandic bere colera euan coleras beteric an eizan ofensorian gainera bota eban lurrera eta etaric bere espacia jua iltera. Baiña acordauroic prontuan mandamendu onequin /----/ ⁵¹ urteban coleratic gor-

³⁹ bachuc egile berak borrraturik.

⁴⁰ —ituenac ofendicheituenac borrraturik.

⁴¹ Lehenik meritua ipini zuen lekuan gero deitua jarri zuen.

⁴² Hemen, borrratutako lerro t'ardi, irakur ezinak dira.

⁴³ bere vicimodua, borrraturik; ondorean bere cereguinac borrraturik eta gainean vicimodua soilik idatziz.

⁴⁴ daladirala, dala-dirala, dana-dala, edo diranak-diraez.

⁴⁵ biar jacola, borrratu—

⁴⁶ Ondorean bat lez borrraturik eta ac jartia bat jarraian.

⁴⁷ bates bere-en ondolik gorrotua borrraturik eta eria soilki jarraian.

⁴⁸ dauanian ote?

⁴⁹ bogu, badogu-ren laburpena.

⁵⁰ Lerro borrratuaren azpitik honako hau irakur daiteke: eurac. Es da pectu esperimentachia.

⁵¹ ofensen parcacinuan mandamentº. borrraturiko lerropean irakur daiteke.

de eban espatia eta vueltauric erri diar eguitebanagana: Ildeila atrevidua... contestatu eban: neuc ilgo neuc que cristaua espanis⁵²

Generosidade onen urrengo llegau zan ezatera Mar Sn. Andi eta Martir andi bat gerrerososua lurrian eta gloriosua Ceruan.

Modu onetan eranchun biechagu⁵³ pasiño tentachen gaituanari eta mundu movichen gaituanari venganzara Ez gara Cristauac. Bada cristau eta guizon parcachen dabena.

Quendu deigun guere enemiguac daiñacheco asmo gustiac viurtu gaitian guere amistade eta amorichora eta corpucheco velarrichequin espada ve guichienes /---/ ⁵⁴ arimacueq.n Enchun gozaus Espiritu Santuari amorichoco verbac. asegurauc descuenac guere parcinua consolauc gaituana vicichan cendatu eriochaco orduan eta eregui biena venturanhaco atia.

Amen

⁵² **espaniz**, ezpanintz, ez banintz.

⁵³ **biechagu**, biar deutsalagu.

⁵⁴ **guere**, borroraturik.

3. AZKEN OHARRA

Eskuizkribuzko sermoi sorta hau 1972. urtean aurkitu nuen Aginagan, Jon Etxezarreta apaiza lagun, hango jatorriak ikertzen aritu nintzenean. Denak esku berekoak direnez, zalantzarik gabe, Franzisko Arratek idatziak dira.

Aurkitutako sermoi sorta berrogeta seik osatzen dute. Garbian jartzen ahalegindu naizen hau bigarrena da, lehenbizikoaren hasierako orria oso ilun dagoenez, irakurri ezinezkoa delako hautatu bait dut bigarrendoa.

Sermoiotarik sei, fotokopiatuak, Jose Maria Satrustegi Euskaltzaindiko idazkariari igorri nizkion 1987an: *De luxuria, De abaricia, De la palabra de Dios, De la Trinidad, De misericordia, eta Irán los malos a los castigos eternos* izenburudunak.

Lanean jarraitzeko adorea dutenen aukerarako, sorta osoa Euskaltzaindiko Azkue Bibliotekari uzten diot.

Guziek, izenburua gazteleraz dute, batek ezik. Bat hori 29.a da, izenbururik gabe era honetara hasten dena: *Gawrco E^a eracustescu...*

Sermoi batzuk bi aldiz daude; baina, gai berdina izanagatik, ez dira berdin idatziak. Hara hemen zerrenda osoa, aurkitu nituen ordena berean; guziak koartilletan bi alderdietatik idatzirik daude¹:

4. SERMOIEN ZERRENDA

1. (sic)... atoria.
2. Del perdón de las ofensas.
3. De la palabra de Dios.
4. De abaricia.
5. De la Trinidad.
6. De Misericordia.
7. Iran los malos a los castigos eternos.
8. Confesión.
9. De Contrición.
10. De Oracione.
11. De eternidad.
12. De la obligación de los hijos el obedecer a los padres.
13. Del Matrimonio.
14. De la muerte del pecador.
15. De la Misericordia de Dios.
16. De luxuria.

¹ Horien artean, koartilla bat gazteleraz, non ematen dituen hilak eta bataiatuak liburuan jartzeko arauak, honako izenburuaz: *Para entierro, Para bautismo*.

17. Gloria del alma.
18. Tribulación.
19. De envidia.
20. Maldición.
21. 51 precam (sic) de Dios.
22. De abaricia.
23. Muerte del justo.
24. Muerte del pecador.
25. Del Amor.
26. Del Sacrificio.
27. De la muerte de los justos.
28. Disposición para comulgar.
29. Gaurco E^a eracustescu milagro miragarri bat.
30. De la verdadera y falsa virtud.
31. De Oración.
32. De la murmuración.
33. Del negocio de la salvación.
34. Notas del Juicio general.
35. De las malas compañías.
36. De Eucaristía.
37. Pecado original.
38. De la Oración.
39. De la murmuración.
40. Amor del proximo.
41. De la (sic) de las Conversiones en la hora de la muerte.
42. De la Confesión.
43. Del Infierno. Tormentos de los condenados en el Cuerpo.
44. Del Purgatorio.
45. De la Caridad.
46. Juicio particular.